

J. WASSERSCHLEBE OG DET KGL. BIBLIOTEK

DEN KGL. KOBBERSTIKSAMLINGS TILBLIVELSE

AF

PALLE BIRKELUND

Da kong Frederik III i årene efter sin tronbestigelse 1648 med iver tog fat på at skabe et hofbibliotek, var det ideal han havde for øje de fyrstebiblioteker som i stort tal fandtes over hele Europa, ikke mindst i Tyskland, og hvoraf både kongen og hans rådgivere ved selvsyn kendte mange. Det man stræbte mod var et videnskabeligt bibliotek der i tidens ånd skulle være polyhistorisk, samle stof fra alle lande og ikke alene trykte bøger, men også håndskrifter og kort. I mønstret indgik som en helt naturlig ting tillige samlinger af kobberstik, træsnit og anden grafik – et kobberstikkabinet. At den enevældige konges bibliotek i al sin pragt også skulle bidrage til at kaste glans over ham og hans hof siger sig selv; havde ikke allerede Anders Sørensen Vedel i ligtalen over kongens bedstefader udtalt de formanende ord, at det er „ikke at forgætte, at Lærdom oc Boglige Kaauster pryde en Første oc Konning, meget mere end enten Guld, Pærler eller dyrebare Stene“.

For Frederik III var bøger og boglige sysler nu ikke blot en mode- eller prestigesag; han nærrede gennem hele livet en ægte interesse for studier og bøger og havde samlet sig et bibliotek længe før han kunne forudse at det blev ham, og ikke hans ældre broder – den udvalgte prins Christian († 1647) – der skulle følge faderen på tronen. Da han som landets konge rykkede ind på Københavns slot må det nok have harmet ham at se de rum i slottet der før havde været brugt til bibliotek tomme, og harmen var næppe blevet mindre hvis han havde vidst at en så berømt mand som den nederlandske filolog Isaac Vossius 1650 i et brev skriver at i kongen af Danmarks bibliotek findes intet uden støv og snavs. Når det stod så dårligt til var grunden dog ingenlunde den at hans forgængere på tronen havde været uden boglige interesser. Tværtimod, kan man sige, i hvert fald når talen er om Christian III der havde haft de

samme intentioner som oldebarnet. Christian IV havde imidlertid 1605 udfra en prisværdig interesse for landets universitet skænket dette det kongelige bibliotek der gennem mange år havde haft egen bibliotekar, en overgang også egen bogbinder, og i det hele taget var blevet plejet på mange måder.

Det gamle kongelige bibliotek som ved at blive indlemmet i universitetsbiblioteket i al fremtid skulle have fremmet videnskab og studeringer, fik som bekendt den sørgelige skæbne at gå fuldstændigt til grunde i Københavns brand 1728, og paradoksalt nok ville katastrofen næppe være blevet så stor hvis ikke biblioteket havde været anbragt i den bibliotekssal ovenpå Trinitatis kirke som netop Christian IV havde ladet indrette til universitetets bibliotek. Vi ved med sikkerhed hvilke af de kongelige bøger der for stedse forsvandt ved branden i 1728, og det vides også at en stor kortsamling der havde medfulgt gaven led samme skæbne, men hvad der især interesserer i nærværende sammenhæng er, at man ikke har noget kendskab om at boggaven omfattede en samling af kobberstik o.l. Meget tyder i det hele taget på at da Frederik III skulle skabe sit hofbibliotek og ikke havde meget fra forgængerne på tronen at bygge på, så var der dog på slottet en samling af grafiske blade som kunne danne grundlag for det i et fyrstebibliotek uundværlige kobberstikkabinet.

Hvordan samlingen er blevet til lader sig næppe udrede i enkeltheder men et sikkert vidnesbyrd om en meget tidlig erhvervelse er indførslen i Albrecht Dürers dagbog for 1521 hvori det hedder: „Item hab dem könig von Dennenmarckt geschenckt die besten stuckh aus mein ganczen truck, ist werth 5 gulden“. Der er al mulig grund til at tro at disse tryk har været på slottet i midten af det følgende århundrede og er indgået i biblioteket; de usædvanlig smukke eksemplarer af en del af Dürers arbejder som den dag i dag findes i Den kgl. Kobberstiksamling stammer efter alt at dømme fra denne fornemme gave til Christian II da han i 1521 var på rejse i Nederlandene. Meget naturligt for hoffet må det også have været ved køb eller gave at erhverve hvad der herhjemme fremkom af kobberstik, mest portrætter, udført af Albert Haelwegh, Simon de Pas, Wuchters, Karel van Mander d. y. og andre af tidens kunstnere.

En særlig tilvækst har samlingen sikkert fået efter den udvalgte prins Christians død i 1647. Den udvalgte prins har vel ikke på særlig gunstig måde indskrevet sit navn i Danmarkshistorien, men det må dog ikke glemmes at han nærede en varm interesse både for kunst, bøger og antikvariske sager, og det er sagt at han ligefrem besad passion for kobberstik.¹⁾ Han havde medhjælpere der købte ind for ham i udlandet, så-

ledes billedhuggeren Francisco Duissart der 1644 får en regning på 97 rdl. betalt. Også boghandler Jørgen Holst leverer kobberstik, i 1642 således et halvt hundrede stykker bl.a. af Rubens, Rembrandt, Jordacns og Teniers. 1646 leverer Holst et endnu større antal kobberstik bl.a. „Rembrandts Ecce Homo, Original“ til 2 rdl. 3 mark og Regum Danie Icones, Holsts egen udgivelse.²⁾ Regningen er ialt på 77 rdl. men prinsen dekreterer kort og godt at Holst kan få 30. (Mon ikke det er det resterende beløb Holst kræver af Frederik III i 1650, da han får betaling for bl.a. Rembrandts Ecce homo, med mindre også Christian IV har erhvervet værket, således som antaget af f.eks. Carl S. Petersen.³⁾ I prinsens booptegnelse støder man iøvrigt også på „Dürers etzliche Holtzschnitte“.

Da kongens bibliotek, efter nogle år at have været i den navnkundige Marcus Meiboms varetægt, 1663 overleveres til den nyudnævnte bibliotekar, Peter Schumacher, optages en fortegnelse over hele biblioteket og den slutter med en kobberstiksamling på 73 numre hvoraf hovedparten er folianter med indklæbede kobberstik. Desværre nævnes ikke indholdet men kun for identifikationens skyld det første stik i hvert bind.⁴⁾ Også efter 1663 har kongen, og ikke mindst Schumacher foretaget indkøb af kobberstik i udlandet, og man anvendte som agenter bl.a. maleren Toussaint Gelton der fra o. 1670 fik fast ophold i København, og hofembedsmanden Jodoch Herman Uhlich.

En formentlig stor tilvækst har samlingen fået efter generalbygmesteren, maleren Lambert van Havens store – og efter Rentekammerets mening alt for kostbare – udenlandsrejse til Tyskland, Nederlandene, Frankrig og Italien i årene 1668-70, på hvilken der blev købt skilderier, bøger, kobberstik, tegninger og andre rariteter for ca. 5500 rdl.⁵⁾ En kortfattet oversigt over kobberstikkabinettet⁶⁾ udarbejdet få år efter at dette i 1673 havde fået til huse i den store biblioteks- og kunstkammerbygning som Frederik III lod bygge, viser da også en bestand på 80 numre med ialt 7924 blade. For en del numres vedkommende er indholdet summarisk angivet; nr. 1-2, 32 og 42 indeholder således arbejder af Dürer, ialt 566.

Men tilvæksten i de følgende år var endnu mere imponerende. Ud over den løbende tilvækst må man formodentlig have gjort nogle større samlede erhvervelser, bl.a. kan det tænkes at den nyordning som efter 1673 blev foretaget af bestanden i Kunstkammeret for hvilket Schumachers efterfølger som bibliotekar, Willum Worm havde overopsynet, har medført en overførelse til biblioteket af større eller mindre samlinger grafik. I hvert fald viser den næste katalog over kobberstiksamlingen, en smukt

indbundet protokol med Christian Vs monogram, en bestand på ikke mindre end ca. 22.000 blade fordelt på 94 indbundne bøger med indklæbte blade og 208 mapper med ca. 12.000 løse blade. Nogen fortegnelse stykke for stykke er katalogen dog ikke, men antallet af kobberstik i hver mappe meddeles, og der gives en summarisk beskrivelse af indholdet, hvoraf bl.a. fremgår at mappe 158 indeholder 80 Rembrandtstik. Samlingen har til en vis grad været delt op i genrer: Landskaber, ornamentstik, bibelske kompositioner, portrætter, men også visse maleres værker var samlet i hver sin mappe. Det var jo dengang som også i det 18. århundrede skik at ordne kobberstik efter de malere hvis værker stikkene gengiver, uden hensyntagen til kobberstikkernes navne. Katalogen der er affattet på tysk må være blevet til i midten af 1690erne og den er uden tvivl udarbejdet af Johan Chr. Wolfen som 1704 afløste Willum Worm på bibliotekarposten men allerede i 1694 blev vicebibliotekar og den der styrede biblioteket. Det blev også ham der i februar 1696 modtog den nylig afdøde Lambert van Havens ca. 12000 numre store samling af kobberstik, skitser og tegninger som kongen havde købt af enken. Samlingen der tildels er et resultat af van Havens udenlandsrejser, bl.a. den før omtalte indkøbsrejse, indeholder mange af hans egne skitser samt en overordentlig værdifuld samling samtidige arkitektur- og ornamentstik, franske portrætter, nederlandske landskaber og stik efter franske og italienske barokmalere.

Fortegnelsen over samlingen der er udgivet og kommenteret af Jørgen Sthyr,⁷⁾ slutter med et nummer der er betegnet som „Desseins till de Tappetter som i forrige tide skall have verett paa Cronborg Slott . . .“, og det var fristende at antage at det drejer sig om tegningerne til Hans Kniepers nu kun brudstykkevis kendte kongesuite. Tegningerne hertil kendes ej heller, og da det pågældende nummer i listen er overstreget med blyant, kunne det tyde på at de ikke var afleveret sammen med det øvrige. Det er de imidlertid, men det er ikke de Knieperske tegnninger der er tale om – desværre – men derom senere.

Frederik IVs udenlandsrejser på hvilke han var ledsaget af Wolfen der både var bibliotekar og livlæge, bragte også kobberstiksamlingen visse ny erhvervelser, mest måske i form af kobberstikværker, men der skal iøvrigt ikke her gøres noget forsøg på at skildre samlingens vækst gennem hele det 18. århundrede, dertil er arkivmaterialet for spinkelt. Ligesom det gik med erhvervelsen af bogligt materiale er det sikkert gået med tilvæksten til kobberstiksamlingen, og det vil sige at tilstandene har vekslet gennem årtierne afhængig af de økonomiske forhold man bød biblioteket og den intensitet hvormed de forskellige bibliotekarer varetog

deres hverv. Der er grund til at antage at Bernhard Møllmann der var bibliotekets leder 1748-78 har gjort en indsats for kobberstiksamlingen da han var meget kyndig på området og tilvejebragte en privatsamling på ikke mindre end 4000 nr. Men der blev efter hans død ikke gjort noget for at sikre den for kongens bibliotek, den solgtes ved auktion 1783.

Det har iøvrigt næppe været fremmede for kobberstiksamlingen, at Frederik V, hvis interesse for biblioteket var uomtvistelig, anlagde sit eget kabinetsbibliotek⁸⁾ med tilhørende samling af kobberstik, tegninger m.v., og heri indgik uden tvivl meget som under andre omstændigheder ville have været indlemmet i kongens „store bibliotek“. Om håndbibliotekets indhold kendes iøvrigt meget lidt, det gik næsten fuldstændigt til grunde ved slottets brand i 1794 og skal da have fyldt otte værelser og været på ca. 30.000 bind.

Et indblik i kobberstiksamlingens forhold i 1729 får man gennem den revision af hele biblioteket som da blev foretaget. Dette år blev historikeren Andreas Hojer udnævnt til vicebibliotekar med succession (han efterfulgte Wolfen det følgende år) og en særlig kommission blev sat til at gennemgå alle samlingerne hylde for hylde. Man opskrev omhyggeligt i fire store foliobind⁹⁾ alle titler man stødte på, noterede mangler o.s.v. For kobberstiksamlingens vedkommende var grundlaget for revisionen den før omtalte katalog fra Christian Vs tid, og 15. juni nåede man frem til de indbundne kobberstik, der nu udgjorde i alt 144 numre, men nummereret i to rækker 1-85 og 1-59 hvoraf den første dog ikke fuldstændigt svarer til de 94 bind i den gamle katalog. Langt de fleste af numrene er egentlige kobberstikværker eller træsnitværker som f.eks. Melchior Lorcks *Türkische Figuren*, Hamburg 1626, de Marolles' *Tableaux du Temple des Muses*, Paris 1655 (2 ekpl.) og Hans Weigels *Trachtenbuch*, Nürnberg 1577, mens andre er samlingsbind med *Varia picturæ sacræ & profanæ* eller *Volumen variarum picturarum mechanicarum*. I september, og på et helt andet sted i den store bogsal, fandt man de uindbundne kobbere „som i Portefeuilles gemmes udi Skabet“, og det siges her udtrykkeligt at man har sammenholdt dem med „en *Catalogus* indbunden i rødt Saffian med Chr. Vs Cifre paa“.

Hver af de 208 mapper gennemgås og det noteres hvorvidt tallet af blade i dem svarer til katalogens. Da det er sket tager man fat på de mapper der ligger i de følgende skuffer og – for største delen – „oven paa Skabet“, og her træffer vi så Lambert van Havens samlinger og hvad der ellers er indgået i den sidste menneskealder, ialt 81 mapper hvoraf nogle må have været særdeles voluminøse. Registreringen af indholdet er gjort

meget detailleret og fortjente en nærmere undersøgelse, men der skal her kun nævnes en del af en mappe i skuffe 21, nemlig „Originale Zeichnungen der vor diesen auf Cronenburg gewesenen Tapeten von J.G.Honthorst, Chr. de Pass und Palamedesen gemacht, 44 Styk“. Mon ikke det med sikkerhed kan siges at være de samme tegninger der findes (men er overstreget) i den førnævnte fortegnelse over van Havens samling? Selv om der tales om „Tapeten“ må det være tegningerne til de malerier som Christian IV beordrede Simon de Pas til at lade udføre til Kronborg efter branden 1629.¹⁰⁾

Enten i Hans Grams overbibliotekartid (1730-48) eller senere må man have foretaget en omordning af kobberstiksamlingen, eller af en del af den, således at den nu blev anbragt – dog ret tilfældigt – i 56 storfolio-bind med stikkene klæbet på hver side af bladene. Og desværre havde mange af stikkene været ude for den vandalisme at være blevet klippet i og „silhouetterede“. Thiele mener at vide¹¹⁾ at det skulle være Frederik V der som barn havde moret sig med at bruge kobberstikkene som udklipsbilleder, men han frikender dog prinsen for denne anklage ved at sige at „dette Arbejde har været for stort og uoverkommeligt for en lille kongelig Prinds, og maa vel snarere tilregnes en eller anden kamertjenlig Idiot i Kunsten“.

Hvorom alting er; da bibliotekets reformperiode blev indledt i 1778 ved udnævnelsen af J.H.Schlegel til bibliotekar havde man en stor men hverken velordnet eller velplejet kobberstiksamling. Selv om Schlegel har æren for at man ved den nye pligtafleveringsforordning af 10.januar 1781 fik gennemført aflevering også af kobberstik, nåede han ikke i sin korte embedstid, to år, at beskæftige sig med samlingen, men få måneder efter at hans efterfølger, John Erichsen var blevet udnævnt, skete en begivenhed som på afgørende måde sætter skel i kobberstiksamlingens historie. I december 1781 modtog statsminister J.G.Moltke, der tillige beklædte posten som bibliotekschef d.v.s. den hofembedsmand der skulle fungere som mellemmand mellem kongen og biblioteket, nemlig et sålydende brev: ¹²⁾

Monsieur,

Le batelier Mörck, qui comptoit mettre à la Voile avanthier, est chargé d'une boîte, contenant les Catalogues de mes Estampes, pour la remettre à Votre Excellence. La Confiance en Ses bontés peut seule excuser une liberté que je prends, sans en avoir préalablement obtenu Son aveau. Aiant été prevenu, que la Bibliothèque du Roi étoit confiée à Ses soins, et mise sous Son Intendance, et que, pour y former un Cabinet d'Estam-

Joachim Wasserschlebe. Maleri af Louis Tocqué 1745 (?). Originalen der tilhører Kunstakademiet måler 82 × 65 cm.

pes, Elle pourroit peutêtre faire acquisition d'un Recueil, auquel j'ai donné mes soins pendant 40 ans, j'ai crû, pour La déterminer, pouvoir commencer, par Lui envoyer les Catalogues de cette Collection. Etant encore à Paris, j'ai formé le Plan d'assembler successivement tout ce que s'y gravoit d'après les plus célèbres Artistes et par les plus habiles Graveurs, et de n'y faire entrer que des premières Epreuves et des mieux choisis. J'ai poussé cette Collection assez loin. Je n'y destinois annuellement que 100 Ecus; Mais il y a eu plusieurs anées qui alloient au double. Le Sr. Wille m'a aidé à les choisir, et depuis mon départ de Paris, il a eu soin de me les faire parvenir en Dannemarc; De sorte que je puis avancer, – sans en dire trop, – qu'il n'y aura aucune Collection, où les Estampes se trouveront mieux choisies, et mieux conservées. J'ai complété les Oeuvres de Schmidt, – dont le Portrait de l'Impératrice Elisabeth fut vendu après sa mort 54 Ecus, et ses autres Ouvrages à proportion, – de Wille, et de Cochin fils, – pour lequel seul on m'a offert à Paris même 100 Louis d'or – J'ai assemblé, – jusqu'à mon départ de Copenhague, – ce qu'on a gravé d'après tous les Maîtres de l'Ecole françoise, et tout ce qu'on a publié en manière de crayon, et imprimé en couleurs. Il y a bon nombre dont on ne trouve plus de premières Epreuves que dans les Cabinets des Curieux; Mais ce qu'inutilement on y chercheroit, c'est l'Oeuvre de la Marquise de Pompadour. Comme je l'avois connu dès son enfance, j'ai eu occasion, à mon dernier voïage de Paris, de le Lui demander, Et quoiqu'un Mois avant, Elle l'eut refusé à l'Electeur de Cologne, Elle m'en envoya cependant un Exemplaire dans un petit Portefeuille de Maroquin.

En commençant ce Recueil, mon idée n'étoit certainement pas de le vendre un jour; Je l'avois destiné à un autre usage; Mais me trouvant aujourd'hui chargé de 4 Orphelines, dépourvues de biens, et croyant de mon devoir de pourvoir à leur Education, à leur Entretien, et à leur Subsistance après ma mort, je dois faire argent de tout à fin de leur laisser au moins une petite Campagne libre de dettes, dont en cas de Nécessité elles puissent tirer leur Subsistance. Je repugne cependant à une Vente publique et je verrois avec peine, je l'avoue, éparpiller une Collection faite avec soin, et, j'ose le dire, avec Intelligence; Et quoique je ne doute pas, qu'en la faisant vendre en détail à Hambourg ou même à Paris, je n'en puisse tirer davantage, j'aimerois cependant mieux de la donner pour 4/m Ecus, – elle me coute certainement audelà de 20/m \bar{u} , – pour m'épargner les délais, les embarras et le chagrin d'une Vente publique, et pour la savoir conservée. Mais rien ne me flatteroit tant, que si Votre Excellence ne la jugeoit pas indigne de la Bibliothèque du Roi. Pour les

termes du payement, Votre Excellence en décidera. Le Roi a daigné me faire avancer 2/m Ecus sur ma Pension, qui pour cet effet sera retenue pendant deux Ans. Je n'ai que mille Ecus par an, – les 200 Ecus de plus ne suffisent pas même pour acquitter le 10me denier, le RangSteuer etc. Si je ne trouve pas moyen de rembourser ces Avances, je me verrai dans la dure nécessité d'emprunter et de faire de dettes pour subsister pendant les deux années. Peut-être pourroient elles entrer dans le marché et le faciliter. Je ne fatiguerai pas Votre Excellence d'un plus long détail. Cette Lettre n'est déjà que trop longue. Je mets avec Confiance tous mes souhaits et toutes mes espérances en Ses mains, et suis avec autant de respect que d'attachement

Monsieur de Votre Excellence
le très humble et très obeissant
Serviteur Wasserschlebe

Flensbourg ce 28 Novbr. 1781.

J'ai osé mettre au fond de la Boîte 3 Gravures de Notre Preisler. Pour faire un cadeau à Mr. Cochin et aux Curieux, je n'ai fait tirer que 20 Epreuves des Medaillons sur l'Inoculation dont la moitié a passé à Paris; Et comme il n'en existera pas davantage ils seront du nombre des Estampes des plus rares et des plus recherchées. Leur Explication se trouve dans le Catalogue de l'Oeuvre de Cochin.

Brevskriveren var den i København, og især i embedsmands- og kunstnerkredse, velkendte kunstsamler og tidligere højtstående embedsmand *Joachim Wasserschlebe*.¹³⁾ Han var født 1709 i den nedersachsiske by Salzwedel hvor faderen var borgmester. Han voksede således op ikke langt fra den Bernstorffske families hovedfideicommis, Gartow, hvor Johan Hartvig Ernst Bernstorff der var tre år yngre end Joachim Wasserschlebe og senere blev dennes velgører og nære ven, tilbragte sine drenge- og første ungdomsår. De to mødtes dog først flere år senere, nemlig i Paris.

Wasserschlebes vej til den franske hovedstad gik over universiteterne i Leipzig og Halle, og som kun 22-årig student blev han ansat hos den danske gesandt i Frankrig, tyskeren Werner von Schulenburg der havde godser også i Holsten og allerede i en ung alder var kommet ind i en dansk militær karriere. Den tilknytning Wasserschlebe ved sin ansættelse fik til Danmark forstærkedes år for år og varede hele livet. Frankrig og Danmark var Wasserschlebes egentlige fædrelande, medens hans tilhørsforhold til Tyskland svækkedes mere og mere. I 1749 klager Wasserschlebes tyske familie således over at man aldrig hører fra ham, og man ved end ikke om det rygte der siger at han for at ægte en smuk pariserinde

har skiftet tro, er sandt eller ej. Rygtet havde ikke noget på sig men kunne i og for sig godt have været sandt. Selv om Terkel Klevenfeldt i sin rejsedagbog¹⁴⁾ for 1742 skriver at Wasserschlebe „er icke af stor Façon, saa at de parisiske Moder ey har fordervet ham, hvilket er en stor Merite“, så er der næppe tvivl om at han følte sig som indfødt pariser; hans selskabelige evner, hans lærdom og mange interesser udover de embedsmæssige, bragte ham i forbindelse med de fornemste finans- og adelskredse i byen – han lærte således tidligt den senere Madame de Pompadour at kende – og hans glubende interesse for kunst gjorde ham til et muntert og meget afholdt medlem af forskellige kunstnerkredse hvor han traf og blev ven med de mest fremtrædende af tidens franske kunstnere, Massé, Oudry, Boucher, Louis Silvestre, Cochin, Eisen, J.G.Wille, Tocqué o. m. a.; i de litterære saloner færdedes han også hjemmevant.

1739, efter i et års tid at have gjort tjeneste i udenrigsdepartementet i København, blev Wasserschlebe legationssekretær i Paris og da han 1744 fik en ny chef, J. H. E. Bernstorff, indledtes en begivenhedsrig periode i hans liv. Mellem de to landsmænd, den adelige og den borgerlige, udviklede sig hurtigt ikke alene et udmærket samarbejde men også et nært venskab der varede hele livet. De to mænd havde på mange måder fælles interesser; de var begge optaget af studeringer og havde begge en solid borgerlig indstilling til livets foreteelser, hvilket dog ikke forhindrede dem i med liv og lyst at gå op i det parisiske selskabsliv, og de nærrede en næsegrus beundring for fransk kunst og fransk kultur i det hele taget. Wasserschlebe har været Bernstorff en fortræffelig cicerone der i kraft af sine forbindelser kunne indføre ham i litterære og kunstneriske cirkler, mens Bernstorff på grund af sin stand og sit embede har kunnet åbne hoffets og andre døre som måske før var lukkede for Wasserschlebe. Begge var samlere – Bernstorff var en fremragende bogsamler – og begge var de besjælede af et oprigtigt ønske om hver på sin måde at tjene det land i hvis tjeneste de var. At Danmarks to diplomatiske repræsentanter i Frankrig begge var tyskfødte, så datidens øjne intet mærkeligt i.

Både Bernstorff og Wasserschlebe fik på en sjælden måde borgerret i det franske samfund, og begge var sikkert gerne forblevet i gesandtskabs-hotellet i Rue Bourbon til deres dages ende, men allerede i 1751 slog afskedens time for Bernstorff der fra da af overtog ledelsen af dansk udenrigspolitik. Wasserschlebe kunne ikke modstå Bernstorffs indtrængende anmodning om at følge ham til København, så året efter møder vi ham som sekretær i det tyske kancelli hvormed fra 1760 forenedes posten som kommitteret i det vestindisk-guineiske rentekammer. Han

blev Bernstorffs trofaste og nære medarbejder især på områder vedrørende handels- og erhvervspolitik, og deres personlige forhold forstærkedes år for år. Wasserschlebe boede i det palæ Bernstorff byggede i København, hvis indretning han som nedenfor nævnt havde sin store andel i, eller på det lille slot som Bernstorff rejste i Fasanhaven ved Jægersborg. Han blev for hele det Bernstorffske hus en kær onkel og rådgiver der også fungerede som privatsekretær og overhushovmester. Han deltog med iver i det selskabelige liv og var et skattet medlem af den kreds af tyskere der med Klopstock, brødrene Stolberg (Fr. Stolberg skrev i 1785 en længere ode til ham og ved hans død forfattede Chr. Stolberg et smukt mindedigt¹⁵), Gerstenberg o. fl. a. satte sit præg på åndslivet i København og Nordsjælland. Det er imidlertid ikke hensigten her at give en nærmere skildring af forholdet mellem Bernstorff og Wasserschlebe eller af dennes betydningsfulde rolle som embedsmand og forkæmper for en merkantiltisk politik. Når Wasserschlebes biografi skal skrives vil dog nok hans betydning som kulturformidler, som kunstkender og som samler komme til at stå i forgrunden.

Wasserschlebe havde ikke været mange år i Paris før man i København fik øje for at han i kraft af sit kendskab til fransk kunst og franske kunstnere var den ideelle mellemmand når der skulle skabes kontakt mellem Danmark og Frankrig på det kunstneriske område, og en sådan kontakt var i høj grad ønskelig da man var i gang med at bygge og indrette de to kongelige pragtslotte, Christiansborg og Hirschholm. Allerede 1735, få år efter sin ankomst til Paris, havde Wasserschlebe en sådan position at han formåede at få den fremragende gobelinvæver François Leger til Danmark, og nogle år efter lykkedes det ham – til trods for at det var forbudt franske gobelinarbejdere at forlade landet – at skaffe endnu tre vævere til Danmark.¹⁶ De fleste af de erhvervede kunstværker til slottene gik til grunde ved Christiansborgs brand i 1794, men bevaret er dog en række værker som Wasserschlebe skaffede til bl. a. Moltkes palæ (det nuværende Christian VII's palæ) og til Bernstorffs palæ.¹⁷ Dette sidste der blev opført i Frederiksstaden 1752-56, hvor nu forsikringsselskabet Baltica har til huse, fik naturligvis i høj grad sit præg af Wasserschlebes kunstforstand og forbindelser til fransk kunst. Han sørgede for at udsmykning og indbo fra gobeliner til møbelbetræk, fra kaminer til spejle, fra tapeter til borde og stole, var af den højeste kunstneriske kvalitet og af en kostbarhed uden lige i datidens København. Var François Bouchers gobeliner og møblerne med betræk af samme kunstner ikke blevet solgt til udlandet i begyndelsen af dette år-

hundrede, og havde man i det hele taget gennem årene vist større pietet, ville København i dag have haft et fransk interiør fra det 18. århundrede af en så høj kvalitet, at næppe noget fransk privatpalæ kunne opvise et bedre. Det er Wasserschlebes fortjeneste at kongelige slotte og adelige palæer blev forsynet med en rigdom af fransk kunst og kunsthåndværk repræsenteret ved så store navne som Boucher, Natoire, Dumont le Romain, Tocqué, Oudry, F. T. Germain o. m. a., og det er sagt at der næppe uden for Frankrig fandtes en så fornem samling fransk dekorativ kunst som i København.

Men Wasserschlebe nøjedes ikke med at skaffe franske kunstværker til Danmark; han formidlede også at franske kunstnere kom her til landet. Det er her tilstrækkeligt at nævne at det var ham der etablerede forbindelsen til J.-F.-J. Saly og fik ham til København for at udføre mesterværket på Amalienborg slotsplads, rytterstatuen af Frederik V. Også arkitekten N.-H. Jardin kom hertil ved Wasserschlebes mellemkomst. For maleren Louis Tocqué der var Wasserschlebes nære ven fra pariser-tiden, gælder det samme, og han er mester for det eneste kendte maleri af Wasserschlebe (se s. 59), et billede der nu findes på Kunstakademiet af hvilket Wasserschlebe blev æresmedlem 1754. En buste af Wasserschlebe som Saly udførte 1754 er desværre forsvundet men kendes fra Preislers stik fra 1776.

Også for udviklingen af dansk kunst i snævrere forstand kom Wasserschlebe til at spille en rolle, idet han med enestående utrættelighed sørgede for at danske kunstnere der kom til Paris fik det fulde udbytte af opholdet. Mens han selv opholdt sig i Paris var han dem alle en forstående hjælper og vejleder der fik ellers lukkede døre åbne for de fremmede, og senere kunne han ved sine anbefalingskrivelser sikre at de fik en bedre modtagelse hos deres franske kolleger og læremestre end tilfældet ellers ville have været. Af de kunstnere der således nød godt af Wasserschlebes hjælpsomhed kan nævnes J. M. Preisler, Johannes Wiedewelt, Johan Mandelberg som Wasserschlebe skaffede ansættelse i Danmark, Anton Müller, Cornelius Hoyer og J. A. Bradt. Mon ikke også bog- og kobberstiksamlere Henrik Hendriksen (Hielmstjerne) har kunnet drage nytte af Wasserschlebes fortrolighed med den parisiske bogverden da han i 1740'erne besøgte Frankrig? Som formidler mellem fransk og dansk kultur i det 18. århundrede indtager Wasserschlebe en både vigtig og særegen plads i dansk historie; det er karakteristisk at han er den der nævnes hyppigst i Mario Krohns værk: *Frankrigs og Danmarks kunstneriske Forbindelse i det 18. Aarhundrede* (1922).

Ikke alene i kunsthistorien men også i bibliotekshistorien har samleren

IOACHIM WASSERSCHULEBE.

*Gravé en relief par son ami Jean-Martin Preisler,
d'après le buste de Jacques-François-Joseph Salys
fait à Copenhague en 1754.*

J. M. Preisler, del. et sculp.

J. M. Preislers kobberstik 1776 efter J.-F.-J. Salys senere forsvundne buste.
Stikkets størrelse 29 × 18 cm.

Wasserschlebe sin plads. Skønt han hele sit liv var optaget af læsning og studeringer havde han vist aldrig et stort bibliotek, og bibliofil var han næppe. Men han var Bernstorff en fortræffelig rådgiver og hjælper også med hensyn til opbygningen af dennes store bibliotek; han traf aftaler med boghandlere og bogbindere, især La Ferté hvis fremragende bind er karakteristiske for det Bernstorffske bibliotek der for størstedelens vedkommende 1803 indgik i Kgl. Bibl.

Wasserschlebes samleriver var udelukkende koncentreret om en enkelt side af kunsten, den grafiske, især kobberstikkunsten. Selv om han næppe nogensinde var velhavende, havde han de bedste forudsætninger for at skabe sig en udsøgt samling først og fremmest af den samtidige franske grafik der jo netop da nåede en blomstring og en mangesidighed som aldrig før. Gennem bl.a. kobberstikkerne J.B. Massé og J.G. Wille opnåede Wasserschlebe kontakt med alle de ledende navne inden for den grafiske kunst, og den sidstnævnte der ledede Paris' mest berømte kobberstikkole og i øvrigt blev titulær professor ved det danske kunstakademi, var lige til Wasserschlebes sidste år hans trofaste hjælper og kommissionær med hensyn til at købe eller på anden måde skaffe de bedst mulige kobberstik af franske og udenlandske mestre. Af en lille optegnelse i hans papirer fremgår det, at han i 1778 skyldte Wille 585 livres for kobberstik sendt ham i de senere år.¹⁸⁾ Det er dog ikke hverken her eller senere i denne afhandling meningen at give en kunstnerisk eller kunsthistorisk vurdering af Wasserschlebes kobberstiksamling, kun kan det siges at den vel var noget nær komplet forsåvidt angår det 18. århundredes franske kobberstikkunst, men også italiensk og, i mindre grad, tysk kunst var godt repræsenteret.

Wasserschlebes kunstneriske interesser udstrakte sig også til havekunsten. Der har næppe i det 18. århundredes Danmark været nogen mere lidenskabelig haveentusiast end han, og da Bernstorff byggede sit slot fik Wasserschlebe en enestående chance for at praktisere sin store viden om havekunst og plantedyrkning. Sammen med arkitekten Jardin udarbejdede han planen til slottets store park i fransk senrokostil,¹⁹⁾ og sammen med Bernstorff der var en næsten lige så stor haveentusiast, og slotsgartneren Chr. Dörschell anlagde han en frugt- og urtehøve der i løbet af få år kunne forsyne familien og dens vennekreds med et udvalg af frugt fremelsket på indførte træer, foruden meloner, druer, salater o.m.a. som man hidtil overhovedet ikke havde dyrket i Danmark.²⁰⁾ Køkkenhaven blev en af de bedste i Europa og fik stor indflydelse på dansk havebrugs udvikling. I parken plantedes sjældne træer, og den Kiel'ske professor C.C.L. Hirschfeld ofrede i sit store værk „Theorie der

Gartenkunst“ (1-5, 1779-1785) Bernstorff-parken en særlig omtale og imponeredes især over det store antal nordamerikanske træsorter der fandtes her. Wasserschlebe specialiserede sig i blomsterdyrkning og fik overladt et stykke af haven som sit eget; tidligt og silde færdedes han blandt sine blomster – han boede jo på Bernstorff om sommeren – og samlede med stor bekostning blomstersorter fra hele verden.²¹⁾ Dyreven var Wasserschlebe også; hans gode ven J. F. Classen forærede ham således i 1765 en bjørn „pour la ménagerie de Bernstorff“.²²⁾

Haven blev senere overtaget af grev F. L. Stolberg²³⁾, men August Hennings' antydning af at han på en mindre fin måde skulle have fortrængt Wasserschlebe, har næppe noget på sig.²⁴⁾ Wasserschlebe som havemand er med til at afrunde billedet af denne særprægede personlighed, af F. L. Stolberg kaldt „den muntre Olding“ og ofte omtalt som „den brave Wasserschlebe“, hvis godmodighed ikke sjældent blev misbrugt, men også påskønnet af de mange mennesker han kom i berøring med.

Den travle, indholdsrige og behagelige tilværelse fik både for Wasserschlebe og Bernstorff en brat afslutning da Struensee i 1770 kom til magten. Bernstorff blev afskediget fra alle sine embeder og drog i exil til Holsten hvor han boede på sit gods Wotersen eller på hustruens gods Borstel eller i Hamburg. Her døde han 1772 få uger efter at have fået det for ham så glædelige budskab om Struensees fald. Wasserschlebe fik en tid lov at beholde det ene af sine embeder, stillingen i Tyske Kancelli, men afskedigedes 1771 også fra denne post. Han vedblev at bo enten i palæet i Bredgade eller på Bernstorff slot og herfra sendte han Bernstorff rapporter om situationen i hovedstaden. 1778 besluttede han der ikke selv havde og aldrig havde haft forsørgerpligter, for at støtte sin familie at flytte til Flensborg, til søsteren Beate der levede som enke efter oberstløjtnant først i preussisk senere i dansk tjeneste J. C. L. Pfeiffer. Her boede også hendes datter Augusta Dorothea som i 1761 havde ægtet premierløjtnant Cornelius Cruys, men allerede i 1776 var blevet enke med fire uforsørgede børn. Hun indgik senere ægteskab med Flensborgkøbmanden Gabriel Höpp der imidlertid samme år mistede hele sin formue.²⁵⁾

For at hjælpe niecen tog den 70-årige mand sig af de fire børn af hendes første ægteskab og fandt det af hensyn til børnenes fremtid nødvendigt at bygge eget hus. I den idylliske skovrige egn ved Flensborg fjord, få kilometer sydøst for Kruså, købte han af ejeren af teglværket ved Clues et 1,7 hektar stort skovbevokset areal lige ned til fjorden og påbegyndte opførelsen af et landsted som han senere gav navn efter sig selv – på samme måde som J. H. E. Bernstorff kaldte sit slot Bernstorff.

Der er ingen tvivl om at det var dette slot Wasserschlebe havde i tankerne da han byggede sin gård.²⁶⁾ Den blev et smukt en-etages landsted i Louis-Seize-stil bygget af blågule mursten. Husets værelser var udstyret med paneler, vægmalerier, kaminer af gråt marmor o.s.v. Huset eksisterer endnu med navnet Wassersleben, men i stærkt ombygget form. Naturligvis forsømte Wasserschlebe ikke at anlægge en park med frugt- og urtehave og en såkaldt „artificiel eng“. Mange år fik han ikke glæde af det idylliske sted; han døde 13. marts 1787 og blev begravet i Bov. Ubekymrede blev hans sidste år ikke; omkostningerne ved opførelsen af hus og anlæg af have oversteg hans økonomiske formåen. Han måtte låne penge af sin ven, handelsmanden Niels Ryberg,²⁷⁾ og allerede i 1781 måtte han forespørge i København om kongen var interesseret i at købe hans store kobberstiksamling til sit bibliotek eller til Kunstakademiet, eller om der var mulighed for at få 2000 rdlr. som forskud på den årlige pension på 1200 rdlr. Noget køb blev der dog ikke tale om, men kongen bevilgede af Fonden ad usus publicos et lån på det nævnte beløb der skulle tilbagebetales i løbet af to år og for hvilket Wasserschlebe skulle stille sin kobberstiksamling i pant. Det tillodes ham dog at sælge samlingen for derved at skaffe pengene til lånets tilbagebetaling.²⁸⁾ Den sidste mulighed kom snart til at foreligge, og vi er dermed tilbage ved det s. 58-61 aftrykte brev af 28. november 1781.²⁹⁾

Brevets modtager, bibliotekschefen J.G.Moltke, så uden tvivl med stor sympati på Wasserschlebes forslag om at købe den store kobberstiksamling til kongens bibliotek, og brevet blev tjenstligt sendt dets leder, John Erichsen til udtalelse, men der kom først svar i april. Til gengæld var dette meget omfattende men gik i korthed ud på at selv om det vel var ønskeligt at forøge kongens kobberstiksamling med så god en samling som den Wasserschlebeske, så var det nødvendigt først at forfatte en fortegnelse over hvad biblioteket i forvejen havde af stik og sammenligne den med listen over den tilbudte samling, så man kunne få overblik over hvor meget nyt den bød på. Dette arbejde var, i betragtning af hvor dårlig ordnet bibliotekets samling var, af ikke ringe omfang, og da Erichsen netop var i gang med store katalogarbejder, oprettelsen af en særlig nordisk afdeling Bibliotheca septentrionalia og i det hele taget var travlt beskæftiget med en fuldstændig reorganisering af biblioteket, mente han ikke foreløbig at kunne få tid til at tage sig også af kobberstiksamlingen, et område han i øvrigt erklærede lå ham meget fjernt. Han foreslog derfor at man fandt en anden ordning, og bibliotekschefen der fuldt ud var klar over hvor overbebyrdet Erichsen var, gik derfor til en af tidens kendte kobberstiksamlere – skaberen af det nedennævnte Pina-

cotheca Dano-Norvegica – stempelpapirforvalter F.A.Müller, og bad ham erklære sig i sagen. Müller gennemgår den Wasserschlebeske katalog og udtaler at samlingen ikke alene, som man vidste i forvejen, indeholder en udsøgt repræsentation af nyere franske mestre men også af tidens bedste tyske og italienske, og det siges at „Aftrykkene især de Franske, hvoraf jeg erindrer at have seet endeel, er jeg vis paa at være af de allerbeste, ligesom og at den heele Samling er saa smuk og rar, som nogen af den Slags i et Cabinet eller Bibliothec er at finde“. Han anbefaler købet og finder – ligesom Moltke – at en sum på 2000 rdlr. vil være rimelig, men mener dog at man i første omgang skal nøjes med at byde 1500, og bliver det ikke akcepteret så lægge 500 rdlr. på – „og Priisen er endda ey for høy“.

Med denne eksperterklæring kan bibliotekschefen i januar 1783 gå til kongen, og det forklares ham at erhvervelsen af samlingen vil være til megen fordel for biblioteket; det vil derved få sin samling af kobberer som mest skyldes gamle mestre anseligt forøget. Han nævner at Wasserschlebe oprindeligt havde forlangt 5000 rdlr. for samlingen men nu har bekvæmt sig til at afstå den for 2000. Såfremt kongen bifalder købet, er det nødvendigt at der foretages en grundig omordning af den allerede eksisterende samling, ligesom også den nyerhvervede må katalogiseres og ordnes. Det foreslås at kongen udpeger Müller, kobberstikkeren J.F. Clemens og professor ved Kunstakademiet, billedhuggeren Johannes Wiedewelt samt bibliotekar John Erichsen – såvidt hans øvrige forretninger tillader ham det – til i fællesskab at tage sig af sagen. Kongen følger indstillingen, og resolverer 24. jan. at købet skal finde sted samt at købesummen skal udredes af Fonden ad usus publicos. Allerede den 12. februar nedsættes „Kommissionen“ der anmodes om „at ordne Kobberne paa den Maade som I finde beqvæmest til Vort Øyemeeds Opfyldelse, nemlig til Nytte for dem, som ville betiene sig af denne Samling og til Ziir for Bibliotheket, og derefter forfatte et ordentlig Inventarium over den heele Samling“. Det bliver endvidere pålagt at bemærke de mangler der skønnes at være i samlingen, så den tid efter anden kan suppleres.

Gennem Niels Ryberg fik Wasserschlebe underretning om sagens gunstige udvikling, og allerede 18. januar beder han om et forskud på 1200 rdlr. Selv om han beholdt nogle udvalgte stykker har det været med sorg i sinde han for en forholdsvis beskeden sum afstod den samling der gennem årene havde stået hans hjerte så nær og som han selv mente ved en auktion i Paris kunne indbringe 20.000 livres. Nogen større økonomisk hjælp for ham i øjeblikket var salget heller ikke, idet han af før-

nævnte lån fra 1781 endnu skyldte 750 rdlr. der efter aftalen skulle fra-
drages købesummen. Det lykkedes ham dog ved kgl. resolution af
3. marts at opnå en ordning hvorefter han fik hele beløbet udbetalt mod
at de 750 rdlr. fratrækkes hans pension i de følgende tre kvartaler.
Allerede den 8. februar meddeler han at samlingen henligger i forseglede
pakker i det Bernstorffske palæ – hvor han jo indtil for kort siden havde
sin bopæl – og kan afhentes der. Han meddeler endvidere at af samlin-
gens 66 portefuiller falder fire uden for salget, idet de indeholder land-
kort og dubletter samt forskellige ting han ikke kan disponere over.
En uge senere har F. A. Müller gennemgået samlingen og optalt den til
at være på 8523 blade og udtrykker i øvrigt nogen utilfredshed med at
der i de fire portefuiller Wasserschlebe har forbeholdt sig selv, er to
som indeholder kostbare værker af bl. a. Watteau, Teniers, Rubens, Van-
loo og Coypel som ikke alle er dubletter. Han forbeholder sig nærmere at
undersøge mapperne, mens de to andre tilbageleveres. Vistnok allevegne
i litteraturen hvor Wasserschlebes kobberstiksamling omtales, således i
Werlauff's Historiske Efterretninger om det store kongelige Bibliothek,
1825, 2. udg. 1844, oplyses det, at samlingen var på ca. 29.000 blade, et
tal der jo ligger meget langt fra det Müller kom til ved sin optælling.
Selv om man efter Wasserschlebes død i 1787, som nedenfor nævnt, er-
hvervede et supplement til samlingen på 1000-1200 stk., er det dog givet
at tallet 29.000 ikke er rigtigt. Wasserschlebe nævner selv i 1783 at han
ikke ved hvor stor samlingen er, men han anslår den „gross und klein
zusammen gerechnet“ at være på ca. 13.000 blade. Misforståelsen skyl-
des at man fejlagtigt har identificeret den nedennævnte „Nyere Kobber-
stiksamling“ med den Wasserschlebeske.

Det blev Wiedewelt der fik hovedarbejdet med kobberstiksamlingens
ordning, medens hverken Clemens, Müller eller Erichsen synes at have
ydnet nogen indsats. Som hjælper havde han dog sin fætter, P. F. Zeise³⁰⁾
der boede hos ham i Materialgaarden i Frederiksholms Kanal, og alt
hvad man på biblioteket havde af kobberer samt Wasserschlebes samling
blev simpelthen sendt til Wiedewelts bopæl, således at man i juli kunne
begynde ordningsarbejdet. Wiedewelt anslog, foruden de side 58 nævnte
56 folianter med indklæbede kobberstik, at have modtaget ca. 26.000
løse blade hvoraf ca. halvdelen er „de tilkomne nye, indberegnet endeel
smaa blade af tryckte franske Bøger“. Der må i den sidste halvdel være
en hel del der ikke stammer fra Wasserschlebe, hvis Müllers ovennævnte
optælling er rigtig, men naturligvis kan han have undladt at medregne
dubletter. Man tager næppe meget fejl ved at anslå den Wasserschlebeske
erhvervelse til ca. 10.000 blade.

Det var Wiedewelts hensigt at „opløse“ de 56 samlingsbind og foretage en bedre ordning af indholdet, men stikkene var indklæbede på begge sider af bladene, og man opgav at løsne dem. Man nøjedes med at forsyne bindene med nye rygge og i hvert af dem indsætte en „Tabel“ over indholdet ordnet efter malerskolerne og disses alder. Denne samling i de gamle bind der omfattede 47.228 blade gav man navnet „Den ældre Kaaber-Samling“, og den kunne i 1786 afleveres til biblioteket. Bibliotekets løse grafiske blade derimod, samt den Wasserschlebeske samling blev ordnet på en ganske anden måde. Gennem fem år arbejdede Wiedewelt og hans medhjælper på at sammensmelte de to samlinger og sortere stikkene efter i alt 9 malerskoler samt i visse andre grupper. Inden for hver skole var ordningen kronologisk, og inden for hver mesters arbejde fulgtes en bestemt rækkefølge begyndende med bibelske motiver. I alt viste denne såkaldte „Nyere Kaaber-Samling“ sig at omfatte 29.000 blade hvoraf altså kun ca. 10.000 stammer fra Wasserschlebe. Tilovers efter arbejdets fuldførelse blev iøvrigt 36 mapper med dubletter, landkort, defekter o.l. som man foreslog bortsolgt, samt en samling danske blade m.m. som var så blandet og ukomplet at de ikke blev indklæbet. Den nyere Kobberstiksamling blev indklæbet i 212 store foliobind og man anbragte kun stik på den ene side af folianernes blade, idet man derved, som Wiedewelt siger, lettere kan udskifte sådanne kobberer som man senere får et bedre eksemplar af. Over hele samlingen udarbejdedes en fuldstændig katalog med register over mestrene; katalogen der i koncept var på ikke mindre end ca. 650 ark (eller 28 bøger papir) kom i renskrift til at fylde 9 bind der den dag i dag findes i Den kgl. Kobberstiksamling. Wiedewelt kunne efter arbejdets fuldførelse i 1788 afgive en rapport over sit arbejde og opstille en oversigt over bibliotekets kobberstiksamling som gengives her:³¹⁾

Schema

Kaaber-Samlingen i det Kongelige store Bibliotheque betreffende

Den nyere Kaaber-Samling:	<i>Mestere</i>	<i>Volumina</i>	<i>Stykker</i>
a) De 4 Italienske Skoeler, nemlig den Florentinske, den Romerske, den Venetianske, den Bolognesiske eller den Lombardiske	235	22	3712
b) De 2 Nederlandske, nemlig den Flamandske og den Hollandske	241	23	4647
c) Den Franske Skoele	247	44	7256
d) Den Engelske og Spanske	18	1	87

e)	Den Tydske Skoole.....	98	24	2262
	Tilsammen for Skoelerne...	839	114	17964
f)	Miscellanea af ubekjendte Mestere		1	338
g)	Grundridse, Prospecter og Antiquitæter..		2	401
h)	Festivitæter		1	113
i)	Beleyringer, Sœ- og Feldslage, som ey til nogen Mester have været at henbringe..		1	17
k)	Portraiter		11	3143
l)	Aparte indbundne Werker og Bøger med Kaabere tildeels med Text.....		78	6615
m)	Tegninger dels med Kride og Laverede .		4	423
	Tilsammen...	839	212	29014
	Hertil den ældre Kaaber Samling, saasom Historiske Blade, Landskaber, Prospecter etc.			
	Vol. 50. Blad: 40991	}	56	47228
	Portraiter Vol. 6. Blad: 6237			
	Altsaa begge Samlinger...	839	268	76242

I oversigten nævnes under pkt. m) 423 tegninger, men det må i den forbindelse erindres at der i biblioteket fandtes langt flere, idet en mængde tegninger i tidens løb var indlemmet i Håndskriftsamlingen.³²⁾

Det kongelige Bibliotek havde nu fået en nogenlunde ydre orden på sin kobberstiksamling, og katalogmæssigt var tilstanden også acceptabel i hvert fald for den nyere samlings vedkommende. En „nøgle“ til katalogerne blev i øvrigt senere udarbejdet af Marcus Widerøe der 1798-1801 og igen 1805-1816 var ansat ved biblioteket som medhjælper og senere som undersekretær. Hans „Catalogus over Kobber-Samlingen og nogle Tegninger i Det Kongelige store Bibliothèque udskrevet efter Originalfortegnelsen i Folio“³³⁾ er en 142 sider stor alfabetisk fortegnelse over kobberstikkere og malere med henvisning til i hvilke bind af såvel den ældre som den nyere samling der findes værker af de pågældende.

Kobberstiksamlingen blev i årene efter den Wasserschlebeske erhvervelse og efter omordningen regnet for en af bibliotekets seværdigheder. En engelsk skibslæge James Wright der besøgte København i 1789 fik forevist bl. a. kongens bibliotek som han fandt stort og elegant og i fremragende orden. Han skriver også at „vi morede os en god stund med at gennemse en fin samling kobberstik indbundet i smukke bind som koster

140.000 rixdollars“ (!)³⁴) I bibliotekssekretær Fr. Ekkards beskrivelse af nogle „Mærkværdigheder i det Kongelige store Bibliothek“ fra 1794 får kobberstiksamlingen en fyldig omtale,³⁵) og bibliotekets store skat af kobberværker og kobber omtales også i forbindelse med et besøg 1797/98 af den hollandske bogsamler J. Meerman.³⁶)

Netop da ordningen af hele kobberstiksamlingen var tilendebragt, fik den nyudnævnte overbibliotekar, den tidligere professor i Kiel, D.G. Moldenhawer, imidlertid kundskab om at boet efter Joachim Wasserschlebe der som tidligere nævnt var afgået ved døden i 1787, agtede at sælge dennes bøger og kobberstik ved auktion i Flensborg i august 1789. Katalogen over bogsamlingen af hvilken Kgl. Bibl. har Moldenhawers eget eksemplar, er en uanselig tryksag på 80 sider med titlen: „Verzeichnis von den Büchern des wohlseligen Herrn Conferenzzath Wasserschleben, grösstentheils in französischer Sprache, welche am 24sten August und den folgende Tagen d. J. zu Flensburg öffentlich an den Meistbietenden gegen baare Bezahlung verkauft werden sollen. Flensburg 1789. Gedruckt in der Jägerschen Buchdruckerey“. Samlingen der var på ca. 1500 numre, var af blandet karakter; hovedvægten lå på det franske, og så godt som alle bøgerne var fra det 18. århundrede – bogsamler synes Wasserschlebe som nævnt ikke at have været. Man har hidtil antaget at der ikke var bevaret noget eksemplar af katalogen over kobberstik og tegninger; men en nærmere undersøgelse af et lille samlingsbind med anonyme auktionskataloger (Bibl. Dan. I, sp. 1112) har vist at deri findes en 36 sider stor katalog hvis titelblad gengives her s. 75.

Det kan med sikkerhed fastslås at det drejer sig om Wasserschlebes samling. Hvorfor de to auktionskataloger er trykt hvert sit sted og hvorfor man kun har nævnt Wasserschlebes navn på den ene er det svært at give nogen forklaring på. Katalogen viser tilfulde at det var en meget værdifuld samling Wasserschlebe havde forbeholdt sig selv da han i 1783 solgte til kongen, eller havde skaffet sig siden da; alle kendte navne fra det 18. århundredes franske kunst er repræsenteret i stort tal. Katalogen har ca. 1200 numre samt to store samlingsbind med indklæbede stik, desuden findes enkelte bøger, flere malerier og en lille samling hoveder i elfenben, gips o.l. En særlig afdeling udgøres af 175 indrammede håndtegninger og grafik der vel har hængt på væggen i Wasserschlebes landhus. Blandt malerierne er et halvt dusin betegnet som „dørstykker“ hvilket kunne tyde på at man har været nødt til at ribbe huset også for de dertil specielt udførte malerier.

Moldenhawer viste stor interesse for auktionen og fik kenderen F.A. Müllers anbefaling af at man købte hele samlingen af grafik og tegninger

til Kgl. Bibl. Moldenhawer tog selv til Flensborg og fik for den billige pris af 1300 Mark Schleswig-Holsteinische Courant hammerslag på hele samlingen, ligesom han for 422 Mark købte 298 bøger. Belobet blev senere sammen med Moldenhawers rejseudgifter bevilget af Fonden ad usus publicos. Hans egen beretning herom i form af en ansøgning til fonden har bl. a. en vis auktions-historisk interesse og gengives derfor i sin fuldstændighed:³⁷⁾

Unterthäniges P(ro) M(emoria)

Der hochpreisslichen Direction des Fonds ad usus publicos ist es ohne Zweifel in lebhafter Erinnerung, dass Se. Majestät vor einigen Jahren noch bey Lebzeiten des seel. Herrn ConferenzRath Wasserschleben dessen ausgesuchte Sammlung von Kupferstichen für die Königliche Bibliothek anzukaufen geruhen. Da es ihm unmöglich war, sich ganz von ihr zu trennen, so behielt er mit ausdrücklicher Genehmigung ein Paar der vorzüglichsten Stücke von jedem der berühmtesten Meister, und insonderheit von denen zurück, mit welchen er in Frankreich in engen Verhältnissen der Freundschaft gelebt hatte. Diese Anzahl vortrefflicher Blätter vermehrte er in der folge mit neuen, die sein Freund Wille für ihn auf das sorgfältigste wählte, um ihren innern Werth noch durch die Güte des Abdrucks zu erhöhen.

Nach dem Tode des würdigen Besitzers ward dieser Nachlass zugleich mit seinen Büchern zum öffentlichen Verkauf in Flensburg angekündigt. Das gedruckte Verzeichniss davon theilte ich dem Herrn ConferenzR. Müller mit, der in Verbindung mit H. JustitzR. Wiedewelt die bereits angekaufte Sammlung geordnet hatte, und erbat mir sein Gutachten, ob es in Beziehung auf jene des Ankaufs aller bedürfte; oder eine Auswahl der vorzüglichsten Blätter hinlänglich seyn könnte. Er entschied für den erstern Fall, und schätzte eine Summe von 500 Rthr. für einen sehr mässigen Aufwand, um die Vollständigkeit einer so schätzbaren Sammlung zu befördern. Diese Erklärung hatte ich die Ehre dem Chef der Bibliothek vorzutragen, und Seine Excellenz geneigten, ihr den völligsten Beyfall, und mir den Befehl zu ihrer Befolgung zu geben. Kaum waren meine Aufträge abgefertigt; so regten sich in mir unruhige Besorgnisse über den Erfolg derselben, im fall sich die Liebhaber, wie es mir nicht unwahrscheinlich ward, weigern sollten, in einen Verkauf im Ganzen zu willigen; ich fürchtete Zertheilung oder übermässiges Vertheuern; und so war mein Entschluss schnell gefasst, selbst nach Flensburg zu eilen. Dass jene Besorgnisse nicht ungegründet waren, lehrte mich bald der Augenschein. Der rohe Antrag wieder die Trennung des Ganzen hätte, da sich mehrere

C A T A L O G U S
einer
ansehnlichen Sammlung
französischer Kupferstiche,
von den berühmtesten Meistern,
in verschiedenen Formaten,
dem am Ende beigefüget wird:
ein Verzeichniß
verschiedener schöner Kupferstiche
und andere Zeichnungen
in vergoldeten Rahmen mit Glas,
nebst
Portraits und andere Malereien
von Del. Farbe,
welche
den 24sten August d. J. zu Flensburg
öffentlich
an die Meistbietende gegen baare Bezahlung
verkauft werden sollen.

Schleswig,
gedruckt mit Serringhausenschen Schriften. 1789.

Katalog til den anonyme auktion over Wasserschlebes efterladte kobberstik etc.
Originalens storrelse.

auswärtige Liebhaber eingefunden hatten, sicher allgemeinen und lebhaften Widerspruch gefunden. Mithin ward ein gefälligerer Vorschlag gethan, und ohne Bedencken genehmigt: nemlich zum Vortheil der Gläubiger eine doppelte Art des Verkaufs zu versuchen, erst einzeln, jedoch ohne stückweise Verabfolgung, dann im Ganzen; und den letzten gelten zu lassen, wenn etwa wieder Vermuthen die aus den einzelnen Versteigerungen erwachsene Summe überboten würde. Die Willfährigkeit gegen diesen Vorschlag, welche die Käufer sich zu spät gereuen liessen, hatte denn die erwünschte Folge, dass das Ganze, wie die Beylage No. I beweist, der Königlichen Bibliothek für 1300 Mark Schleswig-Hollsteinisch Courant zu Theil ward; ein Kaufpreis, bey dem noch der Käufer auf Speculation seine Rechnung reichlich gefunden hätte.

Nicht minder vortheilhaft war der Ankauf von Büchern, die mit so viel Geschmack und Kentniss gesamlet waren, und zum Theil selbst Kunstwerke sind. Ihre Anzahl beläuft sich auf 298 Nummern; und die Ausgabe für sie beträgt, laut der Rechnung N. 2 – 422 Mark 8 Sch.

In der zuversichtlichen Ueberzeugung dass der Königl. Bibliothek noch nie ein ansehnlicherer Gewinn mit einem geringern Aufwande gesichert worden, nehme ich mir ehrerbietigst die Erlaubniss, die Hochpreissliche Direction um Anweisung der Summe von 1722 Mark 8 Sch. Schleswig Hollsteinisch Courant aus dem Fond ad usus publicos, zur Zahlung an den StadtVogt und Auctionarius Jürgensen in Flensburg, unterthänig zu ersuchen.

Was ich bedauern möchte, ist das Gebot der Nothwendigkeit, zweymahl in einem Jahre eine ausserordentliche Beyhülfe für den erschöpften Fond der Bibliothek in Anspruch zu nehmen. Aber da beruhigt mich der Gedancke an meine Pflicht, so günstige Gelegenheiten zu wichtigen Acquisitionen nicht gleichgültig zu verabsäumen; und das Bewustseyn, sie mit gewissenhafter Sorge für die möglichste Ersparung genutzt zu haben.

Die Beylage No. 3 enthält eine Berechnung meiner baaren Auslagen, um deren Vergütung ich gehorsamst bitte.

Copenhagen d. 26. Octobr. 1789

D.G.Moldenhawer

(Påtegneth:) Dieser Wunsch wird von mir auf das angelegentlichste empfohlen. A. P. Bernstorff

Moldenhawers særlige interesse for auktionen kan måske skyldes at han gerne til sit privatbibliotek ville erhverve Wasserschlebes store hånd-

skriftsamling og vel tillige en del bøger. Det lykkedes ham også at købe sandsynligvis hele håndskriftsamlingen der senere takket være Moldenhawers store donation kom til Kgl. Bibl. 1824.³⁸) Af dets håndskrifter som vides at stamme fra Wasserschlebe kan nævnes følgende, der alle findes i Ny kgl. Samling: Breve etc. til og fra J. H. E. Bernstorff og Wasserschlebe vedrørende danske fabrikker og stiftelse af Frederiks Hospital (451, 2°; afgivet til Rigsarkivet 1888); Kopier af breve fra Paris (1739-43) til personer ved det danske hof; Optegnelser om Ostindisk Kompagni 1753-68; Regnskab over Bernstorffs indtægter og udgifter, bl. a. til bøger (700, 2°); *Varia ad historiam Danicam* (569c, 2°); *Mémoire de ce qui s'est passé en Danemarck après l'an 1766 jusqu'au 1771* (711b, 2°); Samlinger til Christian VII's historie (711d, 2°); Dokumenter etc. til Christian VII's historie (711c, 2°); Om Danmarks handel, skibsfart etc. (1498, 2°); Optegnelser om Bernstorff (1300c, 2°); Samlinger til kunsthistorien og om de skønne kunster (1111f, 2°); *Notices biographiques et historiques sur les peintres, sculpteurs et graveurs les plus célèbres* (1111g-h, 2°); *Miscellanea ad historiam Europæ recentiorum* (433, 4°); *Recueil de diverses lettres, mémoires, harangues et observations relatifs à l'histoire de France, depuis Henri IV jusqu'au milieu du XVIIIe siècle* (489, 4°); *Recueil de vers et satires, particulièrement relatifs à l'histoire de France sous Louis XV* (496, 4°); *Sur les fermes royales* (510k, 4°); *Recueil de mémoires, lettres et anecdotes relatifs à l'histoire de France et sa connexion avec les autres puissances, particulièrement le Danemarck, de l'an 1706-1752* (922, 4°). Hertil kommer Wasserschlebes store brevarkiv (2152c, 4°).

Også på andre auktioner end den Wasserschlebeske gjorde biblioteket mindre indkøb til kobberstiksamlingen, men den enestående chance man havde da bogsamlere Otto Thotts store samling af kobber, tegninger, kobberplader o.l. blev solgt på auktion i 1787, udnyttedes vist nok slet ikke. Grunden hertil kan være at auktionen fandt sted netop i den næsten et år lange vacance i lederstillingen der indtraf efter John Erichsens død i foråret 1787. Det fremgår af de udtalelser af E. C. Werlauff og Chr. Jürgensen Thomsen som senere skal nævnes, at tilvæksten var beskeden dog næppe så ringe som man giver udtryk for. Den førnævnte forordning fra 1781 om pligtaflevering også af kobberstik, litografier m.v. gav en ikke ubetydelig forøgelse (de pligtafleverede grafiske blade indgik dog ikke i den egentlige samling af kobberstik, men i Danske Afdeling), ligesom det naturligtvis må nævnes at biblioteket i 1796 erhvervede den førnævnte stempelpapirforvalter F. A. Müllers 4500 blade store samling af historiske, personalhistoriske og topografiske stik til be-

lysning af fædrelandets historie: Pinacotheca Dano-Norvegica, en samling der dog på grund af sin særlige nationale karakter ikke blev betragtet som en del af den egentlige kobberstiksamling. En menneskealder senere, i 1830, modtog man endvidere som gave fra auktionsdirektør J. C. Fick ca. 1500 blade af danske kunstnere eller vedrørende danske personer m.m. Der har utvivlsomt været en del af datidens kunstinteresserede der har følt at bibliotekets kobberstiksamling kunne fortjene en bedre pleje og en større opmærksomhed end tilfældet var. Den kendte kobberstikker G. L. Lahde er nok den første der offentligt har fremsat tanken om et egentligt kobberstikkabinet på linie med dem man havde i bl. a. Dresden, Wien og Berlin. Han henvendte sig allerede o. 1804 til Moldenhawer om sagen, men denne erklærede at han hverken havde kendskab eller tid nok til at ofre noget på denne sag.

Da Frederik VI i 1814 var i Wien for at deltage i Wienerkongressen, skrev Lahde til overhofmarskal A. W. Hauch for at bede ham formå kongen til at aflægge et besøg på den kejserlige kobberstiksamling i Wien for at danne sig et indtryk af hvordan et sådant kobberstikkabinet burde indrettes. Kongen besøgte sikkert også samlingen – i hvert fald aflagde han visit i det kejserlige bibliotek – men efter hjemkomsten fra Wien var der mere presserende ting at tage vare på. 1819 skrev Lahde igen om sagen – ganske vist kun i en fodnote – i sin bog „Om Vigtigheden af Synets Dyrkelse ved Tegneøvelser“, og da Moldenhawer i 1823 var død, opnåede han en chance. Han skrev få dage efter dødsfaldet til bibliotekschefen og forelagde sin plan om et kobberstikkabinet og tilbød at skænke sin egen samling af meget anseelige kobber m.v. til kongen, men henvendelsen blev vist ikke besvaret. Måske har den dog bidraget til at man efter at biblioteket 1824 havde fået overdraget de store lokaler i etagen over bogsalen som Kunstkammeret havde rømmet, i bygningens østre ende indrettede en mindre sal til kobberstiksamlingen.

Den 27. september 1826 indtraf imidlertid en hændelse som satte en afgørende udvikling i gang. Denne dag fik biblioteket besøg af den kendte holstenske kunsthistoriker og kunstkender (samt gourmet – kendt også som forfatter til *Geist der Kochkunst*) baron Carl Friedrich von Rumohr, ejer af bl. a. godset Rothenhausen i nærheden af Lübeck. Han blev vist rundt af den i alle bibliotekets anliggender og samlinger interesserede unge bibliotekssekretær og senere overbibliotekar J. A. Bølling og fik også forevist de mange mapper og bind med kobberstik der lå anbragt forskellige steder i biblioteket. Hans opmærksomhed blev straks vakt; han kom igen dag efter dag for at studere kobberstiksamlingen og fik som cicerone den senere som kunsthistoriker og leder af Den

kgl. Kobberstiksamling bekendte bibliotekssekretær Just Mathias Thiele. Han blev lige så interesseret i samlingen som Rumohr, sammen gennemgik de den hele, og Rumohr kunne med sin store sagkundskab og med både overraskelse og nogen forargelse erklære at der i biblioteket lå begravet en død skat, som måtte frem i lyset.³⁹⁾ Omtrent samtidigt blev der i Dansk Literaturtidende, 1827, nr. 29, af den anonyme anmelder af J. C. Spenglers katalog over det nylig åbnede kgl. billedgalleri på Christiansborg, 1827, slået til lyd for en reorganisering af kobberstiksamlingen og dennes overførelse til malerisamlingen.

Rumohr havde gjort prins Christian Frederiks (den senere Christian VIIIs) bekendtskab under dennes rejse i Italien og var under sine hyppige besøg i København prinsens gæst. Han havde derfor let adgang til at fremsætte sine synspunkter på højeste sted, og både bibliotekschefen Ove Malling samt – som nedenfor omtalt – hans efterfølger, A.W. Hauch blev interesserede i sagen. Tanken om at skabe et egentligt kobberstik-kabinet som en selvstændig institution begyndte at tage form. Kgl. Bibl.s overbibliotekar, E. C. Werlauff der i 1823 havde efterfulgt D. G. Moldenhawer, erklærede 1828 over for bibliotekschefen at det nok kunne have sin rimelighed at kobberstiksamlingen forblev ved biblioteket, selv om den „hvad Materien angaaer er et halvt, hvad Formen angaaer, et heelt Aarhundrede tilbage“; men en forudsætning var det at man her havde personale med særlig sagkundskab samt plads og midler til samlingens forøgelse og vedligeholdelse, og ingen af delene var desværre tilfældet. Konklusionen af Werlauffs mange mismodige – men realistiske – betragtninger var derfor at det „i ingen Henseende vilde være til Skade for Bibliotheket eller til nogen Føringelse af dets Glands, at en Kobberstiksamling, som, idet mindste ikke uden store Vanskeligheder og under Forudsætning af Betingelser, der neppe lade sig tænke opfyldte, kunde blive hvad den burde være, forflyttedes til et mere passende Sted“. Werlauff mente at det mest hensigtsmæssige ville være at forene kobberstiksamlingen med de kgl. malerisamlinger på Christiansborg, men støttede i øvrigt Bibliotekschefens tanke om at lade samlingen overgå til Kunstakademiet der manglede en kobberstiksamling og havde de fornødne fonds til både at købe samlingen og vedligeholde den.

Werlauff anså det – meget fornuftigt for en biblioteksleder med et alt for lille budget – for en given ting, at biblioteket ikke skulle afgive en så værdifuld del af sin bestand uden økonomisk kompensation. Han oplyste at Rumohr i 1826 vurderede kobberstiksamlingen til en værdi af 50.000 Rigsdaler Courant eller 40.000 Species, men forskrækket over denne enorme sum erklærede han sig villig til at gå ned til 30.000 Rbdll., også

fordi han anså det for givet at biblioteket af den nyere kobberstiksamling måtte beholde ca. 100 bind der var egentlige kobberstikværker, indlemmet i bibliotekets bogafdeling, samt forskellige samlinger af portrætter m.v., ligesom naturligvis det Müllerske pinakotek der var en historisk-topografisk samling og ikke tilvejebragt ud fra kunstneriske hensyn, måtte forblive ved biblioteket. I alt skulle udskillelsen omfatte 150 bd. (bl. a. hele Ældre Samling), en del løse kobberer samt syv bind originale håndtegninger fra det 16. og 17. århundrede. Som konen i H. C. Andersens „Konen med Æggene“ fordyber Werlauff sig allerede på dette tidlige tidspunkt af sagen i drømme om hvordan beløbet som han foreslår betalt over 30 år, skal anvendes. En trediedel mener han bør reserveres til indbinding af ting der henstår uindbundne på hylderne, en anden trediedel bør anvendes som gratiale til „brugbare Subjecter, for hvem ingen Anledning var til fast Ansættelse“, mens den sidste trediedel bør udgøre en reservefond der kunne anvendes ved overordentlige lejligheder, f. eks. til indkøb af sjældne manuskripter eller kostbare værker.

Men Werlauff måtte ligesom mange af hans efterfølgere se et prisværdigt forsøg på forbedring af bibliotekets økonomi mislykkes. Efter at den i landets museumsforhold så interesserede overhofmarskal A.W. Hauch i 1829 var blevet bibliotekschef, tog sagen nemlig en ny vending. Han forhandlede med Rumohr om kobberstiksamlingens fremtid og inddrog også efter Werlauffs forslag museumsmanden og arkæologen Chr. Jürgensen Thomsen i planerne. Thomsen der selv var en stor kobberstiksamler, afleverede i sommeren 1830 et stort memorandum hvori han gik imod tanken om at lade kobberstiksamlingen overgå til Kunstakademiet og i stedet foreslog oprettelsen af en selvstændig institution hvori ikke alene bibliotekets, men også andre i kongens eje værende samlinger af kobberstik og tegninger skulle indgå (bl. a. den Spenglerske, dele af den Hielmstierneske og den Numsenske samling på Fredensborg). Hans memorandum der er præget af både klogskab og selvsikkerhed, udtaler en voldsom kritik af den orden hvori en del af bibliotekets kobberstiksamlinger findes, og af de af Wiedewelt og P.F. Zeise udarbejdede fortegnelser over dem, ligesom han inddrager sig på kunstneriske vurderinger samt betragtninger om formålet med at samle på kobberstik o.l. Om Wasserschlebes samling hedder det bl. a. at den lider af den store skavank „at den er samlet i Paris af en Mand, der har ladet sig henrive af sin Tid, der var den for Kunst mest fordærvelige og fordærvede, nemlig Ludvig den XV's“. Det harmer ligeledes Thomsen at der i samlingen af den bolognesiske og lombardiske skoles mange fortræffelige malere kun findes 660 blade, mens de franske udgør 7257 stykker „hvoraf naturligvis flere 1000de efter

Boucher og andre Manierister af hans med Ret foragtede Skole“. „Højest ærgerligt og uanstændigt, siger Thomsen videre, er det at der i Nyere Samling findes slette Aftryk og Kopier af Blade, hvoraf ypperlige Aftryk, undertiden endog i flere Eksemplarer og Originalstik haves i den gamle Samling“. Thomsens konklusion bliver da den at man af de forhåndenværende samlinger (idet dog Müllers pinakotek bør forblive ved det store kongelige bibliotek) etablerer en Kongelig Kobberstik- Stenryk- og Haandtegnings-Samling, hvis eneste forbindelse til biblioteket og Den kgl. Malerisamling skal være en fælles overbestyrelse, nemlig A.W. Hauch. Med Rumohr og C.J. Thomsen i ryggen kan Hauch nu gå til kongen, og den 9. april 1831 falder den kongelige resolution der bestemmer udskillelse af kobberstiksamlingen fra biblioteket, nedsættelse af en særlig kommission til at modtage og systematisk ordne samlingen, samt at denne indtil videre skal have til huse i den førnævnte sal i den øverste etage af Frederik III's gamle biblioteks- og kunstkammerbygning. Kommissionen kom til at bestå af overbibliotekar Werlauff, bibliotekssekretær, professor J.M. Thiele, inspektøren ved den kgl. malerisamling, justitsråd J. C. Spengler, Chr. Jürgensen Thomsen samt – som korresponderende medlem – baron Rumohr.

Kobberstiksamlingens og dermed Joachim Wasserschlebes samlings historie tilhører nu ikke længere bibliotekshistorien, og den nye institutions videre skæbne skal her kun angives ganske kort. Efter at kommissionen havde virket et par år, blev arbejdet med samlingens videre ordning overdraget Thiele og Rumohr; som Thiele udtrykte det „Han skulde være Hovedet, jeg Hænderne!“ Med megen snilde lykkedes det Thiele at løse det problem man anså for uløseligt, nemlig at få de indklæbede stik løst fra de blade de var klæbet fast på – en proces, han meget udførligt og dramatisk beskriver i sine erindringer,⁴⁰⁾ og i 1835 erklæres Den kgl. Kobberstiksamling at udgøre en selvstændig institution med Thiele som leder. Selvstændigheden manifesteres med udsendelsen af en af ham og Rumohr forfattet bog, „Geschichte der Königlichen Kupferstichsammlung zu Copenhagen“, 1835, et arbejde der dog kun ganske kort omtaler samlingens historie, da det, som det fremgår af undertitlen, er „Ein Beitrag zur Geschichte der Kunst und Ergänzung der Werke von Bartsch und Brulliot“.

Rumohr blev i Danmark hædret på mange måder, 1826 blev han æresmedlem af Det kgl. Kunstakademi, 1834 kammerherre og 1840 kommandør af Dannebrog, ligesom han samme år blev æresdoktor i Kiel, men hans ønske om at blive direktør for såvel Den kgl. Kobberstiksamling som for andre kgl. kunstsamlinger gik ikke i opfyldelse hvilket

måske var medvirkende til at han ikke som ventet testamenterede sine samlinger til Danmark. Han afgik ved døden 1843, og Christian VIII lod på hans grav i Dresden rejse et smukt gravmæle for derved at give udtryk for den taknemlighed man fra dansk side nærede over for hans indsats i dansk kunstliv, en indsats hvoraf arbejdet med kobberstiksamlingen kun var en mindre del.⁴¹⁾

I april 1843 åbnedes Den kongelige Kobberstiksamling – som det officielle navn blev og stadig er – for offentligheden med Just Mathias Thiele som direktør og med en bestand på ca. 38.000 grafiske blade og håndtegninger. Selv om, som nævnt, en del kobberstikværker i bogform forblev ved Kgl. Bibl. er tallet bemærkelsesværdigt lavt; det må nok skyldes at man ikke har medregnet dubletter, defekter og blade af mindre kunstnerisk værdi.

1851 flyttedes samlingen fra biblioteks- og kunstkammerbygningen til Prinsens Palæ ved Frederiksholms Kanal, det nuværende Nationalmuseum, for i 1896, som en særlig afdeling, at få til huse i det nyopførte Statens Museum for Kunst.

I 125 år har Den kgl. Kobberstiksamling virket som en selvstændig kunstsamling, der nu på smukkeste måde hævder sig både nationalt og internationalt, og de velmente, om end noget knudrede afskedsord der i 1843 lød fra Det kongelige Bibliotek, bør gentages i 1968: „Imidlertid, om end ikke forskellige Berørelsespunkter altid kunde tænkes mellem en Bog- og en Kobberstik-Samling eller om end ikke, som i nærværende Tilfælde, den lokale Nærhed fandt Sted, vil Bibliotheket dog altid med varm Interesse følge en Institution, hvis første og vigtigste Grundlag engang har tilhørt det selv, paa dens Fremtids Bane og glæde sig ved dens Fremvæxt og Virksomhed“.⁴²⁾

Når Den kongelige Kobberstiksamlings „første og vigtigste Grundlag“ var så godt, skyldes det i ikke ringe grad den beundringsværdige indsats som gennem et langt liv blev øvet af den hjælpsomme embedsmand, den kyndige og ivrige samler Joachim Wasserschlebe.

NOTER

Ovenstående artikel har i en noget anden skikkelse været offentliggjort som bidrag til „Schleswig-Holstein und der Norden. Festschrift für Olaf Klose zum 65. Geburtslag“, Neumünster 1968.

(1) O. Andrup: Kunstnere ved den udvalgte Prins Christians Hof, i: *Kunstmuscets Aarskrift 1920*, s. 96-110. – (2) Karl Madsen nævner i *Nyt om Rembrandt*, i: *Gads danske Magasin*, 1906-07, s. 225-35, at det er første gang, og i Rembrandts egen levetid eneste gang, at en radering af ham er solgt uden for Holland. – (3) Carl S. Petersen:

Afhandlinger til dansk Bog- og Bibliotekshistorie, 1949, s. 75. – (4) Kgl. Biblioteks arkiv E 6. – (5) H. C. Bering Liisberg: Kunstammeret, dets Stiftelse og ældste Historie, 1899, s. 133 ff. – (6) Ligesom den nedennævnte katalog i Den kgl. Kobberstiksamlings arkiv. Jfr. Emil Bloch: Den kgl. Kobberstiksamling. En Haandbog til Brug for Besøgende i Samlingen, 1881, s. 2-3. – (7) Kunstmuseets Aarsskrift, XXVI, 1939, s. 143-49. (8) H. Ehrencron-Müller: H. Maj:t Kongen af Danmarks Bibliotek, i: Nord. tidskr. f. bok- o. bibl.väsen, IX, 1922, s. 171 f. – (9) Kgl. Bibl.s arkiv E 20. – (10) F.R. Friis: Samlinger til dansk Bygnings- og Kunsthistorie, 1872-78, s. 361 ff., F. Beckett: Kristian IV og Malerkunsten, 1937, s. 104 ff.

(11) J.M. Thiele: Af mit Livs Aarbøger. Udg. v. C. Dumreicher, II, 1917, s. 26. (12) Kgl. Bibl.s arkiv, journalsager, ældre rk. nr. 183. – (13) De følgende oplysninger om W. bygger hovedsagelig på Aage Friis: Bernstorfferne og Danmark, I-II, 1903-19; samme: Bernstorffske Papirer, I-III, 1904-13; Mario Krohn: Frankrigs og Danmarks kunstneriske Forbindelse i 18. Aarh., I-II, 1922, og Danske i Paris gennem Tiderne, Red. af F. v. Jessen, I, 1936. – (14) Memoirer og Breve, XXIX, 1919, s. 84. – (15) Gesammelte Werke der Brüder Christian und Friedrich Leopold Grafen zu Stolberg, I, 1820, s. 431-35 og II, 1821, s. 21-24. – (16) H. C. Rosted: Hirschholm Slot 1730-46, 1963, s. 126 f., 160 f. – (17) B.L. Grandjean: En Bygnings Historie. Det Bernstorffske Palæ 1752-1952, 1952. – (18) NkS 1745, 2°. – (19) NkS 371 c, 2°. – (20) Danske Herregaardshaver, 1930-39, s. 351-55.

(21) I Optegnelser vedr. Bernstorff (NkS 1300 c, 2°) har W. kort omtalt haven. En meget poetisk beskrivelse af parken „welchen der heitre Greis [J.W.] mit sorgsamen Händen gepflanzt hat“ giver Friedrich Leopold Stolberg i sit digt Der Traum (Ges. Werke d. Brüder Chr. u. F.L. Stolberg, I, 1820, s. 376 ff.). – (22) Brev fra Classen i NkS 2152, 2°; trykt i A. Paludan-Müller: Generalmajor Classen, 1923, s. 246. – (23) Bobé: Reventlowske Papirer, III, 1897 s. 261. – (24) Museum 1894 I, s. 316, note 4. (25) Bobé: Reventlowske Papirer, VI, 1903, s. 571. – (26) Die Kunstdenkmäler des Landes Schleswig-Holsteins, VII, 1955, s. 552 f. – (27) Aa. Rasch: Niels Ryberg, 1964, s. 220. – (28) Fonden ad usus publicos. Udg. af Rigsarkivet, I, 1897, s. 51. – (29) Den følgende fremstilling bygger, hvor ikke andet er nævnt, på dokumenter i Kgl. Biblioteks arkiv samt i Fonden ad usus publicos' arkiv i Rigsarkivet. – (30) P.F. Zeise (1721-1806) var bogholder ved Kunstakademiet. Både i Werlauffs bibliotekshistorie, i Ekkards artikel i Profts Lommebog (se note 35), i F.J. Meier: Johannes Wiedewelt, 1877, s. 143 samt i C.J. Thomsens memorandum (omtalt s. 80) kaldes Wiedewelts hjælper „Seissel“; men af Kgl. Bibl.s arkiv fremgår tydeligt at det drejer sig om P.F. Zeise. Mærkeligt er det at Thomsen kan karakterisere den imaginære person Seissel som „den vel flittige, men desværre meget dumme Hr. Seissel“.

(31) Wiedewelts arkiv, Kgl. Bibl. Add. 192, 2°. – (32) John Erichsen: Udsigt over den gamle Manuscriptsamling i det store kongelige Bibliothek, 1786, bl.a. s. 53 f. – (33) Kgl. Bibl. Add. 187,4°. – (34) Rejsedagbogen, der endnu er uudgivet, er omtalt af J.F. West i Berlingske Tidendes kronik 24.9.1967. – (35) Profts Lommebog, 1794, s. 85-98. – (36) Johan Meerman: Reise durch den Norden und Nordosten von Europa 1797-1800. Aus dem Holländischen übers., I, 1810, s. 65. – (37) Fondens arkiv i Rigsarkivet, jvf. forestilling med approbation trykt i: Fonden ad usus publicos, I, 1897,

- s. 116-18. - (38) Ada Adler: D.G.Moldenhawer og hans Haandskriftsamling, 1917.
(39) Han gav den kunstinteresserede verden besked om sin „opdagelse“ i en lille opsats i det til Morgenblatt für gebildete Stände hørende Kunstblatt, 1827, no. 41.
(40) II, 1917, s. 30 f. - (41) Erik Zahle i Dansk biografisk Leksikon, XX, 1941.
(42) E. C. Werlauff: Historiske Efterretninger om det store kongelige Bibliothek, 2. Udg. 1844, s. 409 f.

Monsieur
de Votre Excellence
le très humble et très
obéissant Serviteur
Wasserschlebe